

Ilkeät ongelmat ja tiedepolitiikan puute

Hautamäki, Antti & Stähle Pirjo (2012): Ristiriitainen tiedepolitiikkamme. Suuntana innovaatiot vai sivistys? Helsinki: Gaudeamus. 207 s. ISBN 978-952-495-277-4.

RISTIRIITAINEN tiedepolitiikkamme -teoksen kirjoittajat ovat työskennelleet innovaatioiden parissa. Antti Hautamäki on toiminut yli kymmenen vuotta näkyvästi ja kuuluvasti Suomen itsenäisyyden juhlarahaston (Sitra) tutkimus- ja innovaatiojohtajana ja toimii nykyisin Jyväskylän yliopiston monitieteisen tutkimusyksikön, Agora Centerin innovaatio toiminnan tutkimusprofessorina, joten innovaatiot ovat elättäneet miestä. Pirjo Stähle on puolestaan toiminut yli kaksikymmentä vuotta akateemisen maailman ja yhteiskunnan välimaastossa ja toimii tällä hetkellä Turun yliopiston Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen professorina erityisalanaan tietojohdaminen, innovaatiot ja aineettoman pääoman mittaaminen, joten innovaatiot ovat hänenkin kattauksensa evästä. Nyt nämä kaksi professoria ovat lähteneet ristiretkelle suomalaisen tiedepolitiikan kentälle perusväittämänään yllättäen se, että innovaatio toiminta määrittelee liiaksi suomalaista tiedepolitiikkaa. Ovatko he ampumassa omaan jalkaansa?

Hautamäen ja Stählen nimiin kirjattu pamfletti on kaksisjakoinen. Runsas sadan sivun alkuosa on heidän oma lähdeviitotettu osuutensa ja loput vajaa sata sivua muodostuu erilaisen hajanaisen joukon, kaikkiaan kahdeksan henkilön, viitoittamattomista

mielipidejutuista. Koska alkupään tekstiä ei ole muille kirjoittajille etukäteen näytetty, muodostavat osuudet kaksi aivan omaa maailmaansa, vaikka yhteistä työpajaa kirjoittajat ovatkin pitäneet.

Kirja on alleviivatuksi pamfletti, siis vihkonen, kirjanen, poliittinen kirjoitus. Se on ilmeisesti synnytetty myös melkoisella vauhdilla, mikä kostautuu tietynlaisena toistona ja jankkaavuutena sekä muun muassa lähdeluettelon virheinä. Tarinan konnat paljastetaan moneen kertaan, myös heti kirjasen alussa, samoin kuin tahdotut korjausliikkeet. Lukijalta viedään jännitys. Jo ensimmäisellä rivillä paljastetaan, että Suomen tiede elää ristiriitaisessa tilanteessa, jossa ”markkinalogiikka ja tiedelogiikka ohjaavat toimintaa vastakkaisiin suuntiin”. Tämä kaikki ”kuluttaa resursseja, luo hämmennystä ja heikentää tuloksia”. Ja edelleen: ”Tiedepoliittista keskustelua hallitsee innovaatiopolitiikka, jossa yliopisto nähdään talouden tukijana.” Ja että ”Innovaationäkökulma on kuitenkin liian kapea lähtökohta yliopistojen kehittämiseen.” Tätä väitettä siten toistetaan toistamasta päästyä.

UUSHUMBOLDTILAINEN UTOPIA

Kirjoittajien mukaan on palattava yliopiston alkujuurille ja tällaisen palaamisen tehtyään kirjoittajat

hahmottelevat uudenlaista pelastussanomaa ”uushumboldtilaisen yliopiston” nimen alla. Uushumboldtilaisessa yliopistossa yhdistyvät heidän mukaansa tutkimus, opetus ja ihmiskunnan ”ilkeiden ongelmien” ratkaiseminen. Kuka tahansa meistä voisi vaivatta alkekirjoittaa, että ”Tiedettä ei saa alistaa lyhytjänteiselle kasvupolitiikalle eikä kapea-alaiselle innovaatiopolitiikalle”.

Uushumboldtilaisen yliopiston utopia sisältää monenkaltaisia yksittäisiä käyttövoimia ja ensisijassa tieteen ja tutkimuksen vapauden ylistämistä, tutkimuksen ja opetuksen yhdistämistä ja koko yliopistolaitoksen voimavirran suuntaamista ihmiskunnan isojen ilkeiden ongelmien ratkaisuun. Kiintoisa, varsin analyttinen ja käyttökelpoinen on kirjoittajien muotoama taulukko tieteenala-kohtaisten vs. ongelmalähtöisten tutkimustapojen eroista.

Markkinalogiikan sisäänajo Yhdysvaltojen yliopistojärjestelmään Hautamäki ja Stähle pohivat amerikkalaisen sosiologin Elizabeth Bermanin esittämän analyysin pohjalta. Ensimmäisenä vaiheena voidaan pitää yritys-lähtöisen yrittäjyyden mihin-nousua biotieteissä 1960-luvulta (erityisesti bioteknologiassa ja DNA-teknologiassa), toisena vaiheena yliopistokeksintöjen patentoimisaaltoa 1970-luvulta

(yliopistojen oikeutta patentoida valtion rahoituksella tuotetut keksinnöt) ja kolmantena vaiheena yritysten ja yliopistojen yhteisten tutkimuskeskusten synnyttämistä 1970-luvulta (etenkin elektronikan, materiaalitieteiden ja tietokoneavusteisen suunnittelun ja valmistamisen alueilla). Näiden vaiheiden kautta pesiytyi ajattelun kulmakiveksi ”tiede talouskasvun moottorina” -ajatus.

Suomessa vastaavat siirtymät voidaan nimetä innovaatiopolitiikan kehkeytymisen (1980–1995), vakiintumisen (1995–2005) ja laajentumisen (2005-) kausiksi. Tärkeä kulminaatiopiste kehityksessä oli valtion tiedeneuvoston muuttaminen tiede- ja teknologia-neuvostoksi vuonna 1987 ja viimeisimpiä isoja askelia strategisten huippuosaamisen keskusten (SHOK) luominen 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä.

SAHAAVATKO TUTKIJAT OMAA OKSAANSA?

Hautamäen ja Stählen kirjoituksen yhtenä koossapitävänä voimana käytetään hyvin yksinkertaisesti, mutta toimivasti kuviota tieteen tehtävistä ja toimijoista. Tämän kolmesti toistuvan kuvion kautta osoitetaan, milloin mikäkin tutkimus- ja sivistystehtävä (esimerkiksi opetus- ja kasvatus-tehtävä tai yhteiskunnallinen vaikuttaminen) on ollut painavimmin esillä. Jälkipolville kirjoittajat tekevät palveluksen siinä, että he käyvät hyvin yksityiskohtaisesti läpi yhtäältä tutkimus- ja innovaationeuvoston tutkimus- ja innovaatiopolitiikan linjauksen 2011–

2015 (TI) ja toisaalta opetus- ja kulttuuriministeriön koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman 2011–2016 (KESU).

Ottamatta tässä kirja-arviossa kantaa kaikkien yksityiskohtien ja niiden tulkinnan oikeellisuuteen Hautamäki ja Stähle onnistuvat varsin vakuuttavasti todentamaan pääväittämänsä paikkansapitävyyden. TI vääjäämättä paljastaa sen, että tiede- ja tutkimuspolitiikka jää lapsipuolen asemaan suhteessa innovaatiopolitiikkaan ja KESU vääjäämättä sen, että tiede- ja tutkimuspolitiikka jää lapsipuolen asemaan suhteessa koulutuspolitiikkaan. Tiedepolitiikka ikään kuin jää väliin, lankeaa loveen. Teoksen loppuun liitetyt lyhyet kannanotot Tieteen tila ja taso -raportista sekä yliopistojen uuden palkkausmallin sekä uuden Tieteellisten seurain valtuuskunnan julkaisuindikaattorin vaikutuksista jäävät huitaisuiksi ilmaan.

Pamfletin perään liitetyt puheenvuorot kulkevat omia laturiaan. Arto Mustajoki maalaa unelmayliopistonsa utopiaa naiivein kädenliikkein, kuten voisi tehdä kuka tahansa lukiolainen. Tarmo Lemola varoittaa innovaatioansasta. Saara Taalas varoittaa viiden liuskan jutussaan ostamasta hyvää yliopistoa. Riitta Hari nostaa esiin ”kerettiläisen” peruutuspeilimallin, jonka mukaan tutkimussuunnitelmien painoarvo voisi rahanjakopäätöksissä vähentää ja tutkijan lähihistorian suoriutumista korostaa. Sanna Lauslahti ylistää puolueensa ja hallituksen linjaa yliopistouudistuksessa ja väittää yksioikoisesti yliopisto-

jen autonomian lisääntyneen ja kaikkinaisen vapauden kasvanneen. Ilkka Armisen kirjoitelma on poikkeus joukossa sikäli, että Arminen nostaa pöydälle suomalaisen tieteen aseman globaalissa maailmassa ja Aasian innovaatiotiikerien puristuksessa. Mukana ovat tärkeät ajantasaiset ajatukset yliopisto-opiskelun huimista kasvulukemista, digitaalisen taylorismin vaikutuksista, tietotyön muutoksista, alueiden taistelusta ja lahjakkuusmagneeteista. Kaisa Oksanen palauttaa taas maan pinnalle esittelemällä varsin kriittömästi kansainvälistä ja EU:n tiedepolitiikkaa. Juttukokoelman päättää väistynyt Akatemian pääjohtaja Markku Mattila lyömällä pöytään teesinsä Suomen tieteen kehittämiseksi. Kovin rahakkaaksi testamentiksi tästä ei ole.

Kirjan voisi kaikesta huolimatta kehottaa lukemaan, ainakin sen alkupuolen. Kirjanen on kieltämättä reipas avaus suomalaiseen tiedepoliittiseen keskusteluun, ja ehdotus tiedeministeriön perustamisesta ei ole lainkaan tuulesta temmatu. Lukijaa jää vain kihertämään kysymys siitä, miten innovaatioprofessorit, työkseen innovaatiota edistävät ja muun muassa Sitraa vuosikausia vahvistaneet tutkijat sahaavat omaa oksaansa. Mutta kai se nyt sitten on sitä uushumboldttilaisen yliopiston vapaata tieteenharjoittamista ja vastausten antamista yhteiskunnan ilkeisiin haasteisiin.

Risto Rinne
professori
Turun yliopisto